

DEMOKRATIZACE LITERATURY za Lucemburků

Zbraslavská kronika – Petr Žitavský, latinsky psaná

doba vlády Karla IV. (styky s celou Evropou => rozkvět celé země)

1346 - Karel IV. získal český trůn

1355 - se stává císařem

Stavitelské památky - Katedrála Sv. Víta, Karlův most, Karlštejn, Karlova Universita (1348)
- období vrcholné Gotiky.

Literatura: přidává se měšťanstvo, studenti => příklon k lidovému prostředí: rozkvět české prózy X úřední jazyk je latina => lat. díla

Karel IV. - "Vita Karoli" (=život Karlův)

- příklad pro následovníky => zvěčnění sebe sama
- nebyl spokojen s prací dvorských kronikářů
- nešlo mu o vlastní životopis, ale o to ukázat, že je příkladný panovník (zamlčuje spory a jejich příčiny)

SATIRA - nový žánr

hl. znaky - zesměšnění, kritika s použitím humoru, ironie, sarkasmus

Píseň veselé chudiny - nemají co na sebe, ale na zimu se těší, přistupují k tomu s humorem, těší se, radují se, s humorem si zpívají o vlastní chudobě

Není zde zhodnocení - má si to zhodnotit čtenář sám, oba mají pravdu.

Hradecký rukopis - Satiry o řemeslnících a konšelích

- řezník zaměňuje druhy masa, namáčí maso do vody a nechá ho nasáknout a tak šidí zákazníky na váze; pekař zase dává hodně kvasnic = díry v chlebu

Desatero kázání boží

- autor ukazuje, jak se lidé prohřešují proti přikázání

Žákovská poezie

Podkoní a žák - forma dialogu a sporu - velmi častá v té době, má dvě části, přou se o své poslavení, kdo se má líp.

1. podkoní žákovi - žák nemá co na sebe, kde spát, dře se a nic z toho nemá, Podkoní nechtě přiznává, že na tom není taky dobře - pán ho mládí a spí na hnoji.

2. žák podkonímu - žák se bude mít lépe, ale podkoní se bude mít pořád špatně, žák se chce stát biskupem, vidí výhodu v budoucnosti.

DRAMA

- vznik v české literatuře: o svátcích se předváděly v kostelích biblické scény, původně byly hrány v latině, ale později se počestili, postupně sem pronikali i světské prvky = normální život. Vykázány ven a tam je studenti hráli pro veřejnost.

Mastičkář: nejstarší české drama, velikonoční hra

- tři Marie, které nakupují vzácné masti, aby nabalzámovali Kristovo tělo, Mastičkář je prodáváč mastí na trhu, dochovaná je pouze scéna, kdy nabízí své zboží, hledá místa na trhu. Jazyk je zde hovorový, nespisovný až vluhární.

Světská - dvorská lyrika = milostná poezie

- původně psaná na h radech, ale později se rozšířila mezi měšťanstvo, muž zde vyznává lásku ženě - opěvuje ji a oslavuje ji, láska jako dvorská služba, muž chce ženě sloužit.

ukázka : Závišova píseň - touha, smutek, chce lásku, srdce = symbol lásky

Svítáníčka: loučení milenců při rozbřesku

LITERATURA DOBY HUSITSKÉ

(1370 - 1470)

PŘEDHUSITSKÁ LITERATURA (poslední. třetina 14. st.)

- duchovní + univerzitní mistři - snaha o nápravu církve
- kritika společnosti, náboženství, bídy, útlaku, života církve, konstatování stylu života šlechty
- Husovi předchůdci - kazatelé, vzdělaní lidé, duchovní mistři na univerzitách => učenou kritikou chtějí přimět společnost a církve k zlepšení poměrů
- cizí kazatelé:
 - Matěj z JANOVA - Ital kritizující šlechtu
 - Konrád WALDHAUSER - němec, kritizuje poměry na universitě
- čeští kazatelé:
 - Jan Milíč z KROMĚŘÍŽE - zasloužil se o založení Betlémské kaple
 - z chudých poměrů x i přes to mistr na univerzitě
 - Tomáš Štítý ze ŠTÍTNÉHO
 - psal Traktáty = učená pojednání o nějakém teologickém problému
 - tvůrce české teologické a filosofické terminologie
 - „Knížky šestery o obecných věcech křesťanských“ - sborník traktátů
 - praktické rady jak žít, pro zemanstvo a nižší vrstvy
 - „Řeči sváteční a nedělní“ - výklad českého evangelia

HUSITSKÁ LITERATURA (1400 - 1436)

- literatura, která se snaží kritizovat i mezi lidem, kritizuje poměry ve státě nebo v církvi
- změna formy: zaniká literatura vysokého stylu (literatura inteligence) - světská lyrika, legendy
 - rozvíjí se kritická forma literatury psaná česky - satiry, odborná vědecká pojednání (traktáty) na náboženské a morální otázky
 - latinsky zůstává pouze literatura do zahraničí - manifesty - vysvětlují podstatu husitství cizím národům a panovníkům - politické, reagují na události
 - mizí původní žánry, duchovní, rytířská lyrika a epika
 - úvahové

Mistr Jan HUS (1371 - 6. 7. 1415)

- z chudé rodiny, z Husince u Prachatic - vystudoval latinskou školu a potom studoval sedmero svobodných umění na KU
- pokračuje ve studiu teologie, 1400 končí teologickou fakultu a je vysvěcen na kněze
- 1402 káže v Betlémské kapli - kázání mají ohlas => 1408 představeným (rektorem) KU, má blízký vztah k Václavovi IV.
- 1409 vznik DEKRETU KUTNOHORSKÉHO - upravuje poměr hlasování na KU ve prospěch Čechů
- stupňuje se kritika vůči společnosti a církvi => 1412 vyhlášena KLATBA => odchází z Prahy na Kozí Hrádek a Krakovec => káže pod širým nebem => vznik poutí na hory
- 1414 - předvolán, aby se zodpovídal před kostnickým koncilem x podveden, zajat a uvržen do vězení
 - chtěl obhájit své kázání x koncil mu nedal slovo => odmítl odvolat svá kázání => 1415 upálen jako kacíř
- díla: „O církvi“ - De eclesia - latinský spis - jenom pro nejvyšší duchovní představitele
 - kritizuje v něm církve, protože říká: „Příslušníkem církve může být pouze člověk, který žije podle bible, a když duchovní podle bible nežijí, nemusí je lid poslouchat

- česky: „Knížky o svatokupectví“ - česky, proti prodávání odpustků a vykupování hříchů penězi - člověk by měl své hříchy vykupovat vírou a lítostí
- „Výklad viery, desatera a páteře“ - výklad náboženských textů
- „Postila“ z latinského: post illa verba – po těchto slovech - soubor husových kázání, je považován za vrchol jeho kázání, kritický vůči šlechtě a duchovním
 - na začátku vždy citát z bible, potom následuje Husova poznámka
- „O pravopise českém“ - původně latinsky, zabývá se úpravou českého pravopisu
 - pomocí nabodeniček nahradil spřežkový pravopis diakritickým: rz --> ř --> ř
 - snaha sjednotit koncovky a zjednodušit kompozici textů
- „Husovy listy“ - česky i latinsky - vznikají postupně - korespondence s přáteli a duchovními, kolegy z vězení
 - formou kázání

Literatura období husitství - píší husitští kazatelé

- popisují vývoj husitství a týkají se křížových výprav - ty vysvětlují, oslavují, osvěta mimo České země

- **Mistr Vavřinec z BŘEZOVÉ** - popisoval vítězné bitvy husitů

- Píseň o vítězství u Domažlic

- „Budyšínský rukopis“ - písně latinské i české, veršované, alegorické, Vavřincovi připisovány české skladby

- 3 části: 1) „Žaloba koruny české“ - vznik 1420 po 1. křížové výpravě - bitva na Vítkově

- koruna česká si stěžuje na Zikmunda, který na Čechy vyslal křížovou výpravu

2) „Pokrok koruny české“ - části české šlechty je vytýkáno, že si zvolili Zikmunda za Č. krále

- vyzývá šlechtu, aby se spojili a Zikmunda svrhli

3) „Hádání Prahy s Kutnou Horou“ - alegorická skladba, kdy Praha představuje husity a Kutná Hora církev => hádka o prosazování husitství

- **Jan Žižka z TROCNOVA**

- „Vojenský řád“ - 1423 pro Žižkova polní vojska - pravidla, záležitost morálky, co smí, co nesmí

- **Jistebnický KANCIONÁL** - evangelické písně - bojové i náboženské skladby popisující situaci v Čechách

- „Ktož sú boží bojovníci“

- vedla vojáky k odvaze a víře

Protihusitká literatura - kritizuje husity => často pomlouvačná literatura

- českou píší katolíci, cizí píšou cizinci o nás

- **Eneás Silvius PICCOLOMINI** = budoucí papež Pius II.

- za křížových výprav byl v jejich čele => napsal kroniku o tom, co sám zažil

- „Historia Bohemica“ - popisuje křížové výpravy, snaží se být objektivní x jednostranné katolické pojetí

POLIPANSKÉ OBDOBÍ (1434 - 1471)

- období chaosu, šlechta rozkrádá zemi => politická, hospodářská a kulturní nestabilita
- 1458 **Jiří z PODĚBRAD** - ukončení nesvárů mezi katolíky a kališníky, obnovení ekonomiky státu
 - snaha napravit reputaci Čech v zahraničí
- období velkých změn - v čele kultury měšťanstvo a střední vrstvy
- změna literárních žánrů - spisy praktické, zábavná literatura, počátek renesanční literatury
- knihtisk - knihy vytištěné do 15. st. - prvotiny

- **Petr CHELČICKÝ** (1390 - 1460)

- žije se zemědělstvím, potom na nějakou dobu do Prahy - slyšel Husovo kázání => přemýšlí o poměrech => začíná se vzdělávat - čte překlady latinských knih z husitského období => nečte originály
 - začíná přemýšlet nad husitstvím, zklamání, defenzivní řešení
 - píše traktáty - buď komentují události, nebo se zamýšlí nad filosofickými a politickými důsledky
 - dílo: „O boji duchovním“ - odmítá husitské války - víra se má šířit slovem a ne násilím = kritika husitů
 - „O trojím lidu“ - alegorická skladba na rozdělení lidí do tří skupin: kněží, panstvo, poddaní
 - jak bohatí zneužívají své postavení proti ostatním lidem, všechno drží robotníci - živí společnost
 - „Sieť viery pravé“ - alegorická skladba - nejlepší a nejdelší traktát
 - zamýšlí se nad stavem soudobé církve
 - o víře mluví jako o síti, která zachraňuje lidi od hříchů, ale nejvíce jí ubližují ti mocní, kteří by jí měli pomáhat - papež a císař => trhá se síť => objevují se další feudálové, kteří víru poškozují => vede to ke vzpouře - oslabení náboženství a víry
 - vychází z něho nespokojenci, kteří jsou znepokojeni s prohrou husitů => vzniká:

- **Jednota BRATRSKÁ**

- různé společenské vrstvy, chtějí boj slovem, drží se desatera, odmítají společenské skupiny, společně pracují, společně se žijí + odmítají vzdělání - nemá prý váhu
 - 1467 se z nich stává skutečná církev - pronásledování katolíky a kališníky
- vzniká odborná literatura, knížky lidového čtení
 - vydávají se „Frantova práva“ = pravidla cechu pijáckého

Předchůdci humanismu u nás

- **Jan z RABŠTEJNA**

- dílo: „Dialogus“ - filozofické dílo - dopis, který zaslal příteli do Itálie - líčí mocenský spor 3 šlechticů, o hodnocení politiky Jiříka z Poděbrad, jestli je jeho klatba oprávněná - on, který ho hájí x dva šlechtici, kteří ho kritizují
 - podpora Jiříka

- **Václav Šašek z BÍRKOVA**

- dílo: „Deník“ - cestopis z cest českého poselstva na Evropské panovnické dvory
 - účelem dokázat, že češi nejsou barbari, čeští šlechtici jsou stejní jako ti francouzští, že češi jsou národem vzdělaným x nepomohlo

EVROPSKÁ RENESANČNÍ LITERATURA

(14. - 16. st.)

- vzniká jako záležitost bohatých ve 14. st. ve Florencii - chtějí změnit životní styl - nechtějí už gotiku
- **humanismus** - důraz na člověka jako takového, a jeho život, zájem o soudobý život člověka na Zemi - žije
 - proto, aby byl a ne proto, aby se pořád jenom modlil
- **renesance** - návrat k antice, zájem o všestranný rozvoj člověka, návrat k antickým ideálům - vědění, život
- odmítají náboženství, rozvoj člověka, touha po kráse
- vznik knihtisku - kolem 1445 - prvotisky

ITÁLIE - vznik ve Florencii

Dante ALIGHIERI (1265 - 1321)

- z Florencie, z drobné šlechty, ve 12-ti letech osiřel => vychováván příbuznými => jediné, co mu zbylo byla láska k Beatrice x bohatší, stala se jen jeho láskou
- díla na pomezí mezi gotikou a renesancí - psal o lásce k živé ženě, ne k ideálu + v „Božské komedii“ se ještě nedokáže odpoutat od duchovna - bojí se o svou duši x chce žít normálně, mít o sebe zájem
- 1300 změna politiky ve Florencii => nepřítel => odsouzen k doživotnímu vězení a k trestu smrti => snaha změnit rozsudek, aby se mohl vrátit domů x nepodařilo se mu to => umírá ve vyhnanství
- nový básnický styl **dolce nuovo** - kombinuje úvahovou a milostnou poezii - poezie ke konkrétní ženě => „nemravná, milostná renesanční poezie“
- dílo: „Božská komedie“ - rozsáhlá, alegorická báseň psaná v toskáňtině
 - hlavní postavou sám básník, který prochází světem, v lese ho následují 3 hříchy - šelmy => vstupují do podsvětí, provází ho Vergilius - básník, jdou do očištky - jak lidé trpí za hříchy, pak do ráje - provází ho Beatrice
 - 3 části: Peklo, Očištky a Ráj
 - nový žánr: **duchovní epos** - vychází z náboženských myšlenek, snaha se nad nimi zamýšlet (protináboženské)
 - z gotiky: peklo, očištky, ráj x z renesance: hlavní hrdina autor, zájem o pozemský život

Giovanni BOCCACCIO (1313 - 1375)

- jeho múzou Neapolská princezna Marie z Anjou - pobýval na jejich královském dvoře x nedostupná
- kritik šlechty jako společenské vrstvy => zneptáčení
- dílo: „Dekameron“ - nový žánr: **rámcová povídka** - základní příběh, na který volně navazují další příběhy formou novel (novela – povídka s překvapivou pointou)
 - díky moru ve Francii utíká 10 lidí z Florencie - žijí spolu na jednom statku 14 dní, 10 dní se večer scházejí, volí si krále (ten určí, kdo bude vyprávět příběh) => vloženo 100 novel - milostné náměty, humorné, zábavné
 - novely na mezilidské vztahy, milostná témata
 - inspirovali se další autoři

Francesco PETRARCA (1304 - 1374)

- syn notáře ve Florencii, otec vykázan pro přílišnou kritiku
- vystudoval práva, stal se duchovním, pracoval jako diplomat - snaha o sjednocení Itálie => korespondence s ostatními panovníky
- platonická láska Laura - byl duchovní => nemohl si ji vzít
- dílo: latinsky píše duchovní díla
 - italsky: „Zpěvník“ - nejslavnější básnická sbírka s 2 námětovými okruhy
 - milostná poezie: „Sonety pro Lauru“ - klasická renesanční milostná poezie - skutečná láska ke skutečné ženě
 - psáno formou **sonetů** = dramatický a dialektický žánr lyrické poezie, 14 veršů - rozčleněny do dvou 4veršových a dvou 3veršových slok (4+4+3+3)

FRANCIE

Francois Villon (1431 - 1463) - nejvýznamnější autor, zvláštní svým stylem a tvorbou

- z chudé rodiny, staral se o něho opat kláštera Gionne de Villone, studoval v Paříži na Sorboně x životní sty: víno, ženy, zpěv => v opilosti v souboji zabil přítele => utíká x po návratu se chová ještě hůř => do vězení, má být popraven x díky přímluvě opata pouze doživotní vyhnanství => na venkov, první „prokletý básník“

- nový styl: **Villonská balada** - lyrická báseň, 4 sloky, první 3 mají 7 - 12 veršů, poslední je poslání a má 4-5 veršů

- verš, kterým je uzavřeno poslání se jako refrén opakuje v závěru každé sloky
- dílo: „Velká závět“, „Malá závět“ - o soudobém stavu francouzské společnosti, zabývá se majetkovými poměry + tím, jak žil - nechtěl by to změnit
- parodicky se loučí se životem, který žil, s přáteli, když mu je trest smrti změněn na vyhnanství
- otevřený, vyjadřuje se věcně

François RABELAIS (1495 - 1553)

- „Gargantua a Pantagruel“ - osud rodiny obrů, kteří vládou lidem

- vznikl z pověsti, původně 2 samostatné díly
- 1. díl: životopis krále obra, vzdělávání, dobrodružství, hrdinské činy
- 2. díl: život jeho syna - narození, dětství, přátelství - spřátelil se s člověkem x kritičtější, satiričtější - proti církvi, královskému dvoru
- satira na francouzskou společnost - školství, vzdělanci - Sorbona je jen skupina lidí, kteří trvají na starých názorech, výstižná satira církve - odkladiště nepotřebných, kritika řeholí, nesvobod
- vyjadřuje se humorně, satiricky - snaha dávat podobu napravení společnosti - jak by to mělo být

Michel De MONTAIGNE (1533 - 1592)

- vystudoval práva, živil se jako státní úředník - vzdělaný, tolerantní člověk, po Bartolomějské noci (vyvraždění hugenotů) odchází

- **eseje** - rozsáhlé, kritické, literární dílo, na pomezí mezi úvahou a popisem, glosuje určité události, zaobírá se jimi, říká, jak by je řešil
- na společenská nebo filosofická témata
- náměty: láska, přátelství, mravnost, vztahy mezi lidmi - ovlivněno stoickou filosofií - sebevražda je možný odchod ze života, dbá na právo, věří v státní systém, v právo
- 1572 po Bartolomějské noci kritické eseje na panovníka a na vládu - zneužívání moci, náboženský fanatismus, netolerantnost - nabádá k náboženské toleranci

ŠPANĚLSKO (1562 - 1635)

- hlavně drama a román

- **kolektivní drama** - hlavním hrdinou skupina lidí, hlavním námětem otázka spravedlnosti
- soudržnost kolektivu lidí se stejným zájmem, boj za spravedlnost

Lope de VEGA

- kolektivní drama: „Ovčí pramen“ - svobodná vesnice s konturem (správce), který zneužívá svá práva - okrádá obyvatelstvo, zneužívá ženy => vesnice žádá o jeho výměnu x nepomáhá to => zavraždí kontura => král tam posílá soudce - celá vesnice (300 lidí) postavena před soud

Miguel De Cervantes y SAAVEDRA (1547 - 1616)

- z chudé šlechtické rodiny => musí pracovat - vystudoval literaturu na univerzitách ve Španělsku, potom do armády => 1571 bitva u Lapanta - zraněn => ochrnula mu levá ruka, při návratu do Španělska zajat, 3 roky vězněn Africkými piráty, pak prodána jako křesťanský otrok, 1580 vykoupen, zpět do Španělska => jako odměna úřad -zásobovač v armádě, poté výběřčí daní x soucit s lidmi => zkonfiskoval církevní obilí a dal je obyčejným lidem => do vězení- snaží se psát, aby měl peníze na dluhy x nestačí to => zemřel jako chudý, neznámý člověk v Madridu

- básně odrážejí vývoj vztahu autora ke Španělsku

- drama: historická nebo soudobá témata, nebo frašky

- román: „Důmyslný rytíř don Quiote de la Mancha“ - snaha ukázat na chyby španělské společnosti - lidi by se měli vrátit ke starým hodnotám

- hlavní hrdina Don Quiote - venkovský šlechtic, rád čte rytířské romány => chce vykonat hrdinský čin a podpořit upadající slávu španělské šlechty x zkreslená představa o realitě

- vysní si princeznu Dulcineu, jeho soused Sancho Panza se k němu přidá, dělá mu sluhu

- najde svou Dulcineu x venkovská dívka => žádné vychování

- v 2. díle hledá své království - nějaký ostrov, dá ho svému sluhovi => stává se vládcem x nakonec vyhnán => domů, uvědomuje si, že byl všem pro smích => zapálí knihovnu a umírá vyčerpáním

- **pikareskní román** = šibalský román - kritizovány problémy společnosti - morální, nebo žebříčky hodnot - vystupuje šibal - snaha přivést lidi k zamyšlení

- skládá se z jednotlivých příběhů, které jsou psány různým stylem - dobrodružná vyprávění, parodie na rytířské romány

ANGLIE - v Alžbětinské době - za vlády Alžběty I.

Geoffrey CHAUCER (1340 - 1400)

- z bohaté obchodnické rodiny, nejdříve se živil jako sluha, pak vstupuje do armády - bojuje s Francií, po návratu práce na královském dvoře jako úředník, diplomat => do Itálie - seznámil se s Boccacciem a Petrarcho

- zamiloval se do vévodkyně z Blanche => platonická láska

- dílo: „Cantenburské povídky“ - rámcová povídka - nechal se inspirovat Boccaccovým Dekameronem

- na základní děj navazuje 24 povídek

- setkání 30 poutníků z různých společenských vrstev v hostinci v Southwarku - jsou tam šlechtici, inteligence, duchovní, obecný lid - měšťané, kupci, posluhovači, oráč

- vydávají se na pouť k hrobu světce Thomase Becketa, vypráví si povídky - každý řekne dvě povídky po cestě tam, a dvě povídky po cestě nazpátek

- 24 veršovaných povídek s různou formou => nedokončeno

- různý přístup k chápání anglické společnosti + různé formy žánru a vyjadřování

Christopher MARLOW

- zakladatel **anglického Alžbětinského divadla** - vymyslel tento styl, snaha reformovat anglické divadlo do vyšší úrovně - inspiruje se antikou - společenské náměty, snaha, aby divadlo bylo bližší realitě

- oválný tvar divadla, okolo místo pro stojící, ochozy

- nejtalentovanější dramatik, vystudoval vysokou školu - měl být špiónem Alžběty ve Francii a ve Skotsku x chtěl odejít => zabit

- napsal 4 divadelní hry, po jeho smrti se objevuje William Shakespeare

William SHAKESPEARE (1564 - 1616)

- narodil se ve Stratfordu na Avonou - jeho otec byl starostou a živnostníkem

- vystudoval střední školu, živil se jako učitel, 1582 se oženil s Annou Hathawayovou - měli 3 děti

- 1585 - 1590 - do Londýna, stal se hercem a dramatikem, 1592 se proslavil, obecně známým a uznávaným hercem a dramatikem Alžběty II.
- 1599 majitelem divadla The Globe - musí být pod záštitou lorda Chamberleina
 - dvorním divadelníkem Alžběty - píše pro dvůr, pro měšťanstvo a šlechtu
- považován za nejlepšího renesančního dramatika
 - v jeho hrách vystupují lidé ve stejné rovině jako šlechta, neuznává její nadřazenost, prosazuje rovnost
 - jazykově dokonalý, většina her na morální otázky => velmi oblíbený, v každé hře vášně, láska, špatný člověk x nebere lidi černobíle, odmítá předsudky a fanatismus
- **Shakesearovské drama** - neuznává princip tří jednot, velké množství postav, děj na několika místech + odmítá oddělovat tragično a komično - šlechta - tragicky, služky - komicky
 - dokonalé vyjadřování - inspiroval se řeckou, antickou tragédií, mísí vysoký a nízký styl
 - základní téma: láska, hlavní postavy se cítí jako vyhnanci, nikoho nezajímá, co cítí => musí umřít
- dílo: 1. OBDOBÍ do 1600: historické hry: „Jindřich IV.“, „Jindřich V.“, „Jindřich VI.“
 - k válce růží: „Král Jan“, „Richard III.“
 - „Romeo a Julie“ - tragédie, umět básničku
- komedie: „Sen noci svatojánské“, „Večer Tříkrálový“, „Veselé paničky Winsdorské“, „Zkrocení zlé ženy“, „Kučec Benátský“
- 2. OBDOBÍ: 1600 - 1608 - vrcholné období jeho tvorby, všechno tragédie
 - antický námět: „Julius Caesar“, „Antonius a Kleopatra“
 - společenské hry: „Hamlet“, „Král Lear“, „Othello“, „Mackbeth“
- 3. OBDOBÍ: 1608 - 1613: pohádkové hry - obsahují romantické prvky
 - „Zimní pohádka“, „Bouře“, „Perikles“, „Cymbelin“, „Jindřich VIII.“
 - „Sonety“ - komentář k vlastnímu životu a k vývoji anglické společnosti
 - soubor básní, které psal průběžně, převážně milostné, komentuje pocity
 - tajuplné => dvojsmyslné, nemravné => velmi slavné

ČESKÁ RENESANCE A HUMANISMUS

(pol. 15. stol. - 1620-30)

- vychází z Italské renesance - díky diplomatů, kteří jezdí za papežem
- směr měšťanstva - jsou bohatí, chtějí si žít lépe, než se žilo v gotice
- studuje se latina a antická literatura, snaha vycházet z antických děl týkajících se práva => z Cicera

1. OBDOBÍ (do 1500) - vláda Jiříka z Poděbrad

- autoři se inspirovali italskou renesanční kulturou
- viz výše**

Hynek z PODĚBRAD

- Jiříkův syn, pomáhal otci s politikou - byl Markhrabě moravský + vyslanec v Itálii => seznámil se s renesanční literaturou, píše v jejím duchu x příliš lehké => obviněn z nemravnosti, Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic pomluven - až do NO

dílo: **a) překlad:** přeložil 11 novel z Dekameronu - pouze povídky na milostná témata

- popisuje nemravnost Kléru - novely, kde ženy vystupují jako chytré a vzdělané x hloupí manželové
- manželský trojúhelník vzniká na základě chyby jednoho z partnerů, dobří jsou ti chytří
- převedl do českých poměrů => odehrává se v Čechách + česká jména

b) vlastní tvorba:

- **PRÓZA:** „O Štěstí“ - symbolické - popisuje pout' mladého člověka, který touží po úspěchu a majetku => putuje do světa a hledá pana Štěstí => posléze se inspiroval Komenským
 - **POEZIE:** „Májový sen“ - označen za nemravného
 - o mladém šlechtici, který usne a zdá se mu sen - přichází k němu dáma jeho srdce, přesvědčuje ji, aby si k němu lehla x probudil se
 - „Verše o milovníku“ - mladík prochází parkem, je smutný, že si ho dívka nevšimá x potká se se starší dámou, zpovídá se jí s problémem - dáma se ho snaží chlácholit + snaží se ho svést x on se nenechá, vysvětluje jí, že pro něho je přátelství víc, než láska
- vznikají „INKUNABULE“ = prvotisky - Kronika Trojanská (viz dříve)

2. OBDOBÍ (do 1526) - za vlády Jagelonců

- náměty zpět k české realitě => vytrácí se lehkost
- rozvoj renesance => dvojjazyčná literatura

1. LATINSKÉ - píší šlechtici na antické náměty

Bohuslav Hasištejnský z LOBKOVIC

- vysoký církevní hodnostář => rádce a dvořan Vladislava II. Jagelonského => vyslán do Říma => velvyslancem v Římě
- studium italské renesanční literatury => vznik největší renesanční knihovny
- pomluvil Hynka z Poděbrad
- dílo: satiry, elegie, hymny
 - „Elegie na smrt císaře Karla“ - chválí Karla IV. jako světce
 - používá ke srovnání příklady ze starého Říma, prvky z řecké mytologie => smutná oslavná báseň

2. ČESKÉ

- náměty bližší lidem, píše měšťanstvo - o méně vznešených tématech, o běžných denních událostech, vlastenecké, drží se českého prostředí

Viktorín Kornel ze VŠEHRD

- z evangelické rodiny, vystudoval práva na KU => seznámil se s renesancí
- 1487 jmenován nejvyšším soudcem + povýšen do šlechtického stavu
- dílo: **překlad:** „Knihy o napravení padlého“ - Jan ZLATOÚSTÝ = řecký patriarcha
 - zabýval se tím, jak předejít tomu, aby se člověk dostal do hříchů, když zhřeší, jak to napravit
 - napsal k ní předlohu = program českého humanismu - o čem a jak psát
 - renesanční čeština si libuje v e dlouhých větách - předvětí, jádro, závětí
 - je čech => píše česky - snaží se vysvětlit pisatelům, že umí latinsky a německy, ale česky ne

vlastní tvorba: „O praviech, súdiech i diskách Země české knihy devatery“ - právnické, odborné dílo

- zabývá se tím, jak jsou bráněna nebo nebráněna ekonomická práva majetku občanů - šlechta si brání svůj majetek více než měšťané => ti jsou v právu, když požadují zrovnoprávnění
 - => chce stejná práva i pro měšťany

3. OBDOBÍ (1526 - 1630) - za vlády Habsburků

= rudolfínské období (Rudolf II. Habsburský) = veleslavínské období (D. A. z Veleslavína - nejlepší nakladatel)

- renesance se stává všeobecným kulturním stylem - projevuje se ve všech odvětvích, lidé se snaží být vzdělaní

a) DĚJEPISECTVÍ - snaha zlidštit Habsburky, propagace Habsburků, postrádá objektivitu

Václav Hájek z LIBOČAN

- dílo: „Kronika Česká“ - nechává se inspirovat Kosmovou kronikou
 - původně kališník x konvertoval ke katolictví => nucen přijmout ochranu Rak. šlechty
 - české dějiny z hlediska katolíků, bere české báje a pověsti jako historická fakta + tam, kde to není jasné si vymýšlí => nevěrohodné

- oblíbená x nevěrohodná - bere legendy za pravdu, tak, aby to zapadalo
- zábavná - humorné komentáře, psáno s nadhledem

b) CESTOPISY - píše šlechta i měšťanstvo

Martin KABÁTNIK: „Cesta do Jeruzaléma a Kaira“ - Kaira = Káhira - navazoval obchodní kontakty
- hledal původ křesťanství

Václav Vratislav z MITROVIC: „Paměti“ - líčí cestu poselstva Rudolfa II. k osmanskému sultánovi do Cařihradu
- popis krajin, zvyků, způsobu života, srovnání muslimské a křesťanské kultury

Kryštof Harant z Polžic a BEZDRUŽIC: „Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země svaté, země jutské a dále do Egypta“ - psáno z pozice vzdělance => vědeckou češtinou

- zabývá se politikou - hodnotí diplomacii jiných zemí, vkládá myšlenky a citáty jiných autorů

c) NAKLADATELSTVÍ - Daniel Adam z VELESLAVÍNA

- měšťan, který se založil o rozvoj české kultury - byl velmi vzdělaný => použil to k povznesení č. literatury
- seznámil se s dcerou největšího tiskaře Jiřího Melantricha z Aventýna => oženil se => musel opustit KU, tchán ho zaměstnal + okolo něho kruh vědců => pomáhají mu nakládat
- vybíral knížky, překládal je tak, aby byly přijatelné i pro ostatní lidi + přidával morální ponaučení

dílo: **a) překládal:** se skupinou humanistických vědců vybíral lit. díla evropského humanismu - vlastenecké

- díla určená středním vrstvám, jazyk byl zjednodušován x vybroušený jazyk => z Veleslavínské češtiny vycházeli naši obrozenci

- krásné, umělecky zpracované knihy

b) vlastní tvorba:

- „Kalendář historický“ - odborné vědecké dílo - nejdůležitější události čes. dějin vybrané z jiných kronik => kompilační dílo (z mnoha zdrojů)

- „Kroniky dvě o založení země české“ - 2 rozdílné kroniky, každá jinak hodnotí č. dějiny a husitství

- 1. kronika Martina Kuthena - kališník
 - 2. kronika budoucího papeže Piuse II. - kritizuje husitství, považuje ho za kacířství
- => vydává souborně, srovnává je

Jan BLAHOSLAV (1523 - 1571)

- změnil názor jednoty bratrské na vzdělání - lidé by měli být vzdělaní, aby mohli ovlivňovat vývoj státu

- díky vzdělání představitelem jednoty bratrské, stal se biskupem a sekretářem - obhospodařoval archiv a vedl zápis o dějinách jednoty bratrské

- JB se stala centrem vzdělanosti u nás - zakládali školy, snažili se o co největší vzdělání svých žáků

dílo: „Gramatika česká“ - původně učebnice pro vyšší bratrské školy

- poloodborné dílo - nejprve pozorování soudobého stavu slovní zásoby, hodnocení jazykové zásoby + zkoumá skladbu => vyvozuje pravidla a normy o tom, jak by se mělo mluvit

- „Filipika proti misomusům“ - vychází z demosténových Filipik proti Filipu II. Makedonskému - stejně plamenné a emotivní řeči proti nevěrohodným lidem v JB => požaduje vzdělanost člověka, která zabraňuje náboženskému fanatismu

- „Akty Jednoty Bratrské“ - snaha uspořádat bratrský archiv - dějiny jednoty bratrské

- „Musika“ - učebnice hudby pro umělce i laiky

- na dlouhé tóny by měly být dlouhé slabiky

- „Šamotulský kancionál“ - uspořádány duchovní písně + lidové písně + 70 vlastních písní

- náboženské texty nebo texty související s morálkou

- překlad:** „Nový zákon“ - detailní překlad, stalo se vzorem uměleckého stylu
- vychází z něho 9 bratrských učenců => vznik „Bible kralické“ - v pěti dílech přeložen starý zákon + 6. díl je Nový zákon od Blahoslava
 - dokonalé věcně i jazykově
 - normou pro spisovnou češtinu ve své době = bibličtina - používá se v době temna

JAN ÁMOS KOMENSKÝ, ČESKÉ BAROKO

- literatura po roce 1620-30, do České literatury doba temna => kulturní, politický a náboženský útlak Českých zemí
- námětově se vrací k náboženství - k novému zákonu
- evangelické školy a literatura likvidovány, vše na starost jezuitům - dbají o likvidaci evangelické literatury => ubývá čtenářů => ubývá zájem o literaturu => úpadek Čechů ve městech
- 1627 Obnovené zřízení zemské => mnoho vzdělanců odchází ze země

EXULANTSKÁ LITERATURA (1630 - 1675)

- na území Polska, Holandska a Německa, autoři píší jazykem země, ve které žijí, ztrácí povědomí o české kultuře, nebo píší pro české emigranty v cizině, část děl putuje do Čech x represe

Jan Ámos KOMENSKÝ (1630 - 1675)

- narodil se v Komně v Nivnici, osiřel - starala se o něho teta v Uherském Hradišti
- dostal pouze základní vzdělání (chudobná rodina) x všimli si ho bratrství duchovní => zařídili mu stipendium => mohl studovat na bratrské škole v Přerově, odtud na studia do Německa, po návratu do Čech se oženil, vyučoval na bratrské škole v Přerově => snaha zreformovat školu x Bílá Hora, nechtěl přejít na katolictví => odchází hledat jiné místo => do polského Lešna, do 1656 se věnuje učitelské profesi-
- pracuje na svém díle, proslavuje se => zván do různých zemí, aby reformoval školství
- 1656 požár v Lešně => přichází o knihovnu, díla, rukopisy => rezignace, odchází do Nizozemska, přepisuje své spisy.
- rodina mu zemřela na mor
- díla: **a) filosofická**
 - „Listovní do nebe“ - 5 fiktivních dopisů, ve kterých si chudí stěžují - zaobírají se společností, morálkou
 - „Přemýšlování o dokonalosti křesťanské“
 - „Truchlivý“ - vznikají po roce 1620 - umírá mu rodina, přemýšlí o ztrátě, o svém osudu => smutné
 - „**Labyrint světa a ráj srdce**“ - nejdůležitější filosofické dílo
 - alegorické dílo, ukazuje přemýšlení člověka o poslání v životě a hledání práce
 - postavou autor, který se vydává do labyrintu (světa), aby poznal život, chce si vybrat povolání. Jako průvodce se mu vnučuje Vševěd Všudybyl, nasazuje mu ohlávku. Dále mámení - nasadí mu růžové brýle x křivě => koutkem oka vidí pravdu. Vidí pravdu i idealizované ukázky. Navštíví zámek Štěstěny - zjišťuje, že si lidé snaží štěstí naklonit podlézáním a předcházením => je znechucen => do hradu Moudrosti x ani to není pravda, mnoho moudrých lidí se nechá oklamat, přichází Šalamoun x napadán => odchází
 - v Ráji srdce: utíká od tohoto světa pryč, do svého srdce => k víře - jedině tam je jistota, zamýšlí se nad náboženstvím
 - založeno na protikladech - nejdřív vidí přetvářku, potom pravdu
 - rozdíl ve stylu - v labyrintu se vyjadřuje věcně, v Ráji satiricky
 - „Hlubina bezpečnosti“ - navazuje na ráj srdce, o zklamání ze světa - co církev a víra dává člověku, jak mu pomáhá řešit problémy
 - „Kšaft umírající matky jednoty bratrské“ - kšaft = závěť

b) pedagogická - reformoval školský systém - věda a znalosti zamezí válkám

- považován za vševěda - všestranně vzdělaný člověk
- liberální člověk - požaduje vzdělání pro všechny bez ohledu na stav a pohlaví
- „Opera didaktica omnia“ - soubor všech spisů
- „Didaktika magna“ - z „České didaktiky“ předěláno na „Velkou didaktiku“
- stanovil systém vzdělávání dětí a mládeže - fáze, podle přirozeného vývoje

- 1. stupeň: do 6-ti let v rodině s matkou

- 2. stupeň: od 6-ti do 12-ti let - škola obecná - dostupná všem dětem bez rozdílů, děti se učí číst, psát, počítat v rodném jazyce

- 3. stupeň: 12 - 18 let: jenom pro chlapce - gymnázia

- příprava ke studiu na vysoké škole => latina + základy věd, ve větších městech

- 4. stupeň: 18 - 24 let: vzdělávání na univerzitách, v centrech států - věnují se konkrétnímu úkolu,

cestování

- obecné principy přetrvávají:

přiměřenost - nejdříve smyslové poznání všeho, potom teprve přemýšlení o těchto věcech, hledání příčin,

souvislostí, ...

- postup od jednoduchého ke složitějšímu

- názornost, škola hrou, logičnost, návaznost

- podle tohoto pedagogického systému sestavuje učebnice pro jednotlivé typy škol

- „Informatorium školy mateřské“ - určeno mámám - rady, jakým způsobem učit děti samoobslužným věcem, jak je učit rodnému jazyku

- „Janna linguarum reserata“ = „Brána jazyka otevřená“

- učebnice latiny, má slovníček kde jsou latinská slova vysvětlena, různé fráze

- „Schola ludus“ = „Škola hrou“ („Škola na jevišti“) - divadelní hry

- učebnice latiny - 8 latinských her (běžné výstupy ze života)

- „Orbis pictus“ = „Svět v obrazech“

- jazyková učebnice, česko - latinská

- ilustrovaná, na každé straně dřevorytiny, u obrázků čísla - v jednom sloupci

latinsky, v druhém sloupci v příslušném jazyce

c) vědecká díla - považován za vševěda

- pod myšlenkou toho, že vzdělaní lidé by se tolerovali, zabránilo by se tak válkám

- chtěl dodat všeobecný přehled x 2 nejoblíbenější díla shořela

- „Via lucis“ = „Cesta světla“ - snaha shrnout veškeré dosavadní poznatky

- latinsko - český slovník, snaha o udržení češtiny

- „Poklad jazyka českého“ - soubor slovní zásoby

- nejuplněnější seznam české zásoby x nedochovalo se

- snaha dokázat dokonalost českého jazyka

- „Všeobecná porada o nápravě věcí lidských“ neboli „Všenáprava“ - vznik po 30leté válce

- napsal na konci života, filosofické dílo, považováno za ztracené x nalezeno

- zamýšlí se nad tím, jak zabránit válečným konfliktům mezi státy a vyznáními, jak změnit svět, udělat ho lepší a spravedlivější

- vzdělání jako prostředek zamezení konfliktů, předvídá vznik OSN

DOMÁCÍ LITERATURA

a) Oficiální

- psána jezuiti => prorežimní (podpora Habsburků) => hlídají školství, prodávání knih => cenzura

- pouze katolická literatura => ubývá u nás čtenářů

- *žánry*: legendy a životopisy svatých, duchovní písně, kazatelství, jezuitské drama, náboženská poezie

Bedřich BRIEDEL

- jezuitský mnich

- dílo: „Co Bůh? Člověk?“ - popírá svojí individualitu, opěvuje boha, jeho všemocnost, ponižuje člověka, člověk existuje jenom z vůle boží
 - založeno na střídání protikladů, vyjadřuje se obrazně, přirovnání z přírody
 - vrchol české barokní literární tvorby x jednostranné, snaha přesvědčit člověka o jeho nicotnosti

Felix Kadlinský

- jezuitský mnich a profesor
- dílo: „Zdoroslavíček v kratochvilném hájíčku postavený“ - lyrickoepická skladba náboženského charakteru, psána jako idyla
 - slavík sedí v lese a ze vzdoru spívá o konci ježíše => duchovní obsah, chvála Bohu za vykupitele, jeptiška vypráví o lásce k bohu x platonické
 - líčí oddanost lidí k Bohu, mísí prvky náboženské a milostné, považováno za jednu z nejlepších skladeb
 - idyla => žádný větší problém, který by byl řešen

Adam Michna z OTRADOVIC

- učitel hudby a zpěvu + píše básně, které zhudebňuje
- dílo: píše přírodní lyriku, oslavné básně, velikonoční a vánoční básně - koledy
 - a) **přírodní lyrika:** popisuje českou krajinu, nemontuje Boha, oslavuje krajinu jako symbol pohodlí a zázemí
 - b) **oslavné básně:** básně na Ježíše nebo mMarii x snaha přidržovat se stylu lidové poezie, většinu zhudebnil, mnohé zlidověly
 - „Česká mariánská muzika“ - oslavné básně na panenku Marii

Bohuslav BALBÍN

- jezuita x vlastenec => uvědomuje si rekatolizaci a odnárodňování => nabádá, aby čeština zůstala jako duchovní jazyk, vrací se k české historii, za dílo vypovězen z Prahy
- dílo: „Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého“ = „Obrana“
 - vznik 1672 x tiskem vydána až 1775 Pelclem, vychází z ní při národním obrození
 - proti Habsburkům, kteří ekonomicky ničí české země a podotýká, že žádný rozumný panovník by se tak nechoval, obrací se ke sv. Václavovi, prosí ho o podporu českého národa, zamýšlí se nad českou kulturou, že by se čeština měla vrátit do obvyčejného života

Antonín KONIÁŠ

- jezuitský mnich + fanatik nenávidějící evangelíky, páčil knihy
- díly: „Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající“ = „Klíč“
 - sepsal česká literární díla, která byla evangelického charakteru => protikatolického charakteru => zakázané, sesbírané a spálené
 - „dnes úplný přehled knih nepřijatelných pro Habsburky“

b) Neoficiální

- 1) **Pololidová** - píší měšťáci = lidi, kteří umí česky, nebo venkovští učitelé, píší literaturu pro čechy, kteří umí číst a psát, aby se čeština udržela
 - interludia = mezihry, krátké frašky o přestávkách her, z měšťanského prostředí, zesměšňují konkurenci, nespolečenské chování, způsob života, žebříček hodnot, za přílišnou snahu dostat se výš
 - kramářské písně - o historických událostech, nešťastných láskách, vraždě, manželském trojúhelníku
 - psáno formou ústní lidové slovesnosti
 - písmáci - lidé, kteří se snaží šířit češtinu na venkově => učitelé, píšou kroniky nebo paměti týkající se kraje + naučné nebo výchovné texty pro školy
- 2) **Lidová** - ústní lidová slovesnost, anonymní bez autorů - k životu lidí na venkově

- balada = lyrickoepická skladba pochmurného děje s tragickým koncem
- vystupují nadpřirozené bytosti, z venkova, sociální problémy (bída)
- pověst - ke konkrétním místům nebo osobám, jádro pravdivé, ale léty zkresleno
- histor. nebo místní náměty, rytířské (hrdinské činy), heraldické (vznik erbů), místí (ke vzniku něčeho)
- pohádka - prozaické vyprávění - boj mezi dobrem a zlem, vystupují nadpřirozené bytosti nebo věci, dobro vítězí nad zlem, typické obraty (za sedmero horami,...), symbolické číslovky, typizace postav
- *kouzelné* - hlavními postavami princí, draci, černokněžníci => z prostředí vyšší společnosti
 - základním námětem láska a herecký čin
- *zvířecí* - místo lidí zvířata x lidské vlastnosti
 - např. „O kohoutkovi a slepičce“
- *novelistické* - postavy z lidového prostředí
 - námětem boj chudých (hodní) proti bohatým (špatní)
- *autorské (umělé)* - vymyšlené moderními autory, kombinují prvky předcházejících pohádek x někdy hlavní hrdina umírá